

Jordi Tiñena

Guia de lectura de *Tirant lo Blanc*, de Joanot Martorell

Abans de llegir

1. Introducció a l'autor: Joanot Martorell i el seu món
 - Context cultural
 - La novel·la de cavalleria
 - Autoria i context personal

2. Introducció a *Tirant lo Blanc*: la novel·la total
 - Tirant a Anglaterra (I – XCVII).
 - Tirant a Sicília i a l'illa de Rodes (XCVIII – CXIV).
 - Tirant a Constantinoble (CXV – CCXCVI).
 - Tirant al Nord d'Àfrica (CCXCVII – CDVII)
 - Tirant torna a l'Imperi Grec. Final (CDVIII – CDLXXI – CDLXXXVII)

Mentre es llegeix

- Versemblança
- Tirant, personatge de novel·la
- La vida guanya
- Valoració

Després de llegir

Breu resum argumental.

- Tirant a Anglaterra (I – XCVII).
- Tirant a Sicília i a l'illa de Rodes (XCVIII – CXIV).
- Tirant a Constantinoble (CXV – CCXCVI).
- Tirant al Nord d'Àfrica (CCXCVII – CDVII)
- Tirant torna a l'Imperi Grec. Final (CDVIII – CDLXXI – CDLXXXVII)

Bibliografia sumària

Documentació

Comentari de text

Activitats

Guia de lectura

Abans de llegir

1. INTRODUCCIÓ A L'AUTOR: JOANOT MARTORELL I EL SEU MÓN

Context polític.

L'autor del *Tirant*, Joanot Martorell, va ser un cavaller de la petita noblesa valenciana; possiblement va néixer a València entre 1405 i 1410. La seva família era originària de Gandia, però des de 1400 tant els pares com els avis apareixen com a veïns de la ciutat. Possiblement va morir cap al 1465. Nascut en els darrers anys del regnat de Martí l'Humà va ser testimoni de la introducció de la dinastia castellana de Trastámara en la Corona d'Aragó amb la figura de Ferran d'Antequera (1412-1416), després de l'extinció del casal de Barcelona a la mort de Martí l'Humà el 1410, i dels primers anys del regnat de Joan II (1458-1479). La seva vida, però, transcorre sobretot durant del regnat d'Alfons el Magnànim (1416-1458).

Alfons el Magnànim va dedicar-se fonamentalment a la política d'expansió mediterrània i es va desinteressar pels afers peninsulars de la Corona; de fet només va interessar-s'hi per obtenir diners per a la seva política imperialista. El 1420 va dirigir la primera expedició a Sardenya, que va pacificar, i va intentar prendre Còrsega, sense èxit. Immediatament va començar a preparar la conquesta de Nàpols, que es produiria vint anys després. L'any 1442 va entrar-hi triomfalment i hi va establir definitivament la seva cort. Alfons el Magnànim ja no va tornar mai més. Mentre el rei vivia a Nàpols, envoltat d'una cort d'humanistes i preocupat per la política imperialista, les terres peninsulars de la Corona van ser governades per lloctinents - la seva esposa, la reina Maria, a Catalunya i el seu germà Joan, rei de Navarra, a València i Aragó. Foren anys de greu crisi econòmica i demogràfica a causa de la pesta i de les guerres del segle precedent, agreujada per la decadència política, cada cop més evident, i pels conflictes dels reïnes. Entretant, el rei ignorava els problemes i continuava la seva política expansionista, ara cap a Orient. A partir de 1454 s'autoproclamà defensor del cristianisme contra

els turcs i desenvolupà una gran activitat diplomàtica i militar vers Àfrica, els Balcans i la Mediterrània oriental. L'estat de guerra permanent al Mediterrani que caracteritzà el seu regnat no fou gaire beneficiós per al comerç català. Malgrat la brillantor de la figura d'aquest monarca i el prestigi de la seva política imperialista, durant el seu regnat s'aprofundí la crisi política i econòmica. En morir, va succeir-lo el seu germà Joan II, el regnat del qual visqué conflictes constants amb bona part dels estaments privilegiats de Catalunya (la Biga i la noblesa), a causa del seu suport a la Busca en la lluita pel poder de la ciutat de Barcelona, i la seva posició favorable als remences en el conflicte que els enfrontà als senyors; també visqué en conflicte permanent amb el seu primogènit Carles de Viana, que desencadenà una guerra civil (1462-1472).

La crisi, però, no afectà tots els territoris de la Corona per igual. En línies generals, València se'n apareix rica i pròspera gràcies a mantenir-se bastant al marge de la davallada que afectà especialment Catalunya, però també Mallorca i Aragó.

Amb tot i la gran quantitat de fets de què fou testimoni, l'episodi més remarcable que visqué, especialment per la relació que guarda amb el *Tirant*, fou la conquesta de Constantinoble pels turcs el 1453.

Context cultural.

La gran afició d'Alfons el Magnànim als llibres i la seva actitud generosa de protecció als artistes en la seva cort napolitana han estat determinants perquè hagi sigut considerat un monarca humanista. Són molts els escriptors contemporanis seus i els de la generació següent que van mostrar la seva admiració per ell. Basti recordar les apologies que van fer-ne Antonio Beccadelli, Bartolomeo Faccio, Eneas Silvio Piccolomini (Pius II) o Vespasiano da Visticci, entre molts altres. Giovanni Pontano, precursor de Maquiavelo, el va presentar com a prototipus de rei humanista en la seva obra *El Príncep*. I el Marqués de Santillana en la seva *Comedia de Ponza* deixà constància que el rei havia estudiat llatí, gramàtica, poètica, geometria, astronomia i filosofia, i consta que dominava el català, el castellà, l'italià, el francès i el llatí, a més de sentir un gran interès per la música. Entre altres, va encarregar la traducció de la *Ilíada* a Lorenzo Valla i la de la *Política* d'Aristòtil a l'Arentino, i va

protegir Pisanello, Donatello, Francesco Laurana o Calantonio, entre altres artistes.

La cort napolitana del Magnànim es convertí en un bon protector del Renaixement italià que, amb una nova concepció de l'art i de la cultura, havia nascut a les riques ciutats comercials. En aquest context, és normal que la major part de poetes catalans del s.XV manifestin d'alguna manera la influència de la Itàlia renaixentista, rebuda a la cort del rei. És el cas, per exemple, de LLeonard de Sors, LLuís de Requesens o Francesc Febrer. Tanmateix, és cert que el Renaixement no arribà a arrelar en la cultura catalana, i que els rastres de la poesia trobadoresca són perfectament detectables fins i tot en els principals poetes italianitzants. Malgrat això, fou la València del s.XV l'únic lloc del nostre àmbit cultural que pogué ser tímidament renaixentista¹. Mentre les altres terres de la Corona vivien immerses en plena crisi, València era una ciutat rica, dinàmica i en expansió demogràfica que entre 1418 i 1483 havia passat de 40.000 a 65.000 habitants. D'altra banda, els protagonistes de l'empenta econòmica de la ciutat i del seu aire medieval i poc o molt renaixentista alhora eren les noves classes urbanes en expansió, en especial el que avui anomenariem professions liberals i, és clar, la burgesia comercial. Uns sectors que s'anaven incorporant a tots els nivells de la vida social, entre ells, la literatura, com a autors i com a lectors. I amb l'aparició d'un públic lector més ampli, un fet fortament relacionat amb la importància de les ciutats i amb el Renaixement, s'obria pas també una nova sensibilitat literària, més realista.

València era també el centre de la literatura catalana del s.XV, tot i que sorprenentment es mantenia encara més pròxima a l'esperit medieval que als nous aires renaixentistes. Amb tot, la literatura assolí una qualitat no igualada amb l'obra gairebé contemporània d'Ausias March, Jaume Roig, Roís de Corella o Joanot Martorell, per citar només els més destacats.

Deixant de banda un reduït grup d'humanistes, que no van arribar a tenir un ressò prou significatiu, la literatura catalana del període va mantenir-se fidel a l'estètica i a la ideologia medieval. I el *Tirant lo Blanc* no és, en aquest sentit, cap excepció. Fins i tot ve a ser una bona mostra de la barreja que vivia el s.XV, dominat per l'esperit aristocràtic

¹ Joan Fuster, *Lectors i escriptors en la València del s.XV*, dins *Obres Compertes*, vol. I, 2^a ed., Barcelona 1975, pàgs. 317-390

medievalitzant, però amb una actitud davant de la vida potser més pròpia de l'antropocentrisme del Renaixement.

Joanot Martorell és hereu de la tradició literària medieval catalana i la incorpora a la novel·la de la mateixa manera que hi incorpora els seus contemporanis i, malgrat que possiblement ho féu sense cap intenció renovadora, també els humanistes italians. Entre els primers, és ben visible la presència de Ramon LLull i el seu *Libre de l'ordre de cavalleria* en la primera part de la novel·la; entre els altres, la de Roís de Corella, la d'Enrique de Villena, la de Dante o la de Boccaccio.

La novel·la de cavalleria.

El naixement de la novel·la és inseparable de la novel·la de cavalleria. Aquest era l'únic model possible, el que havia imposat la narrativa francesa a la fi del segle XII, aquell que coneixem amb el nom de *matèria de Bretanya*, format per les novel·les de Chrétien de Troyes sobre els cavallers de la taula rodona i totes les seves imitacions i continuacions. Aquestes narracions, que van gaudir d'un extraordinari èxit i la vitalitat de les quals es mantingué fins al segle XV, eren originàriament en vers i venien a ser la síntesi d'elements com les cançons de gesta i els relats mítics, l'ideal cavalleresc i amorós de la poesia trobadoresca i la rondallística popular. A Catalunya, com a la resta d'Europa, aviat van ser conegudes i difoses i ja al s.XII Guerau de Cabrera escriví un sirventès titulat *Ensenyament*, en què al·ludia a episodis de les novel·les de Chrétien.

Les novel·les de cavalleria eren fonamentalment simbòliques, reconstruï en i embellien l'ideal del cavaller cristià i defensaven el paper sòcio-polític de la cavalleria com a estament privilegiat; la inversemblança n'era una característica compositiva essencial: en els espais, simbòlics i tipificats, i sense identificació geogràfica possible; en el temps, ahistòric i impossible de situar cronològicament; en la caracterització de l'heroi, de capacitats i comportaments clarament sobrehumans; irrealitat, en fi, en la mateixa presència d'elements fantàstics i meravellosos: dracs, gegants, mags, encanteris, prodigis i tota mena de fantasies.

Tanmateix, al costat d'aquest model literari, que és l'únic conegut per a la novel·la de cavallers, trobem en la mateixa ciutat de València l'esperit burgès, ciutadà més realista i amic del joc i de l'enginy, de

l'humor i la sensualitat: de la vida; causa i efecte alhora entre altres molts factors, de l'antropocentrisme que, amb moltes altres característiques, acaba per superar l'Edat Mitjana i constitueix un element essencial del que hem batejat amb el nom de Renaixement.

En la gran novel·la que és *Tirant lo Blanc* són ben visibles tant l'esperit cavalleresc medieval com el realisme i les ganes de viure dels nous temps. El primer constitueix possiblement el seu substrat ideològic; el segon, però, ofereix un ventall d'exploracions novel·lístiques tan pròximes a la realitat contemporània de l'autor i dels lectors, que permet que per fi el gènere de la novel·la comenci a alliberar-se dels estrets límits de la inversemblança i s'endinsi pels complexos i variats camins de la realitat humana.

Autoria i context personal.

Al final de la novel·la, un breu comiat informa el lector que Joanot Martorell, a causa de la seva mort, no va poder acabar la narració, i que fou el cavaller Martí Joan de Galba qui ho féu. De Martí Joan de Galba coneixem ben poca cosa, però a la seva mort hi havia a casa seva, entre altres documents de Martorell, dos manuscrits *del Tirant*, que possiblement van anar a parar-hi com a penyora d'un préstec que Galba féu a Martorell. La crítica discuteix encara si efectivament va participar-hi i en quina mesura. Mentre uns creuen que Galba hauria intervingut progressivament en la narració i l'hauria conduït cap al final, d'altres, en canvi, rebutgen qualsevol participació de Galba.

Joanot Martorell va ser un cavaller de la petita noblesa valenciana. El seu avi va ser conseller reial i el seu pare, Francesc Martorell, uxier d'armes, cambrer i cuiner major, i més endavant conseller i promotor de negocis de la cort. Lligats al servei de la cort des del 1373, quan El Duc de Gandia i Governador de València, l'infant Joan, va fer cavaller Guillem Martorell, el besavi, la família gaudí d'una bona posició econòmica que sembla que perdé el nostre autor. El canvi de dinastia amb l'arribada del rei Ferran inicià una decadència que ja era realitat sota el regnat d'Alfons el Magnànim, que rellevà de tots els càrrecs els Martorell i marcà així l'inici de la seva ruïna.

El perfil conegut de Joanot Martorell, que era cunyat d'Ausias March, és marcadament cavalleresc, com es desprèn dels fets biogràfics que coneixem i que ens el presenten com un cavaller de vida moguda, plena d'afers cavallerescos d'armes i bon coneixedor dels usos i costums de la cavalleria i dels afers militars contemporanis; de tarannàbel·licós, sembla més amic de ventilar les seves disputes amb les armes a la mà que amb l'estricta i escrupolós respecte a la llei, com mostren les cartes de batalla que escriví, o algun episodi de la novel·la, com aquell en què el duc de Lancaster fa penjar uns juristes, amb l'aplaudiment del rei, que creu que els homes de lleis s'enriqueixen a costa del país: al mateix temps, és indubtable que estava prou habituat al tracte cortesà (sabem que va estar a les corts de França, Portugal, Nàpols i Anglaterra) i, segons es dedueix de la novel·la, era tan sincer el seu interès pels afers militars europeus de la seva època, com la seva visió atrevida i divertida de la vida en l'aspecte amorós.

Els enfrontaments que va mantenir amb altres cavallers el van dur a escriure una correspondència viva, aguda i irònica. Aquestes *lletres de batalla*, en les quals Joanot Martorell relaciona els greuges de què se sent víctima i repta a batalla a mort l'altre cavaller, són una bona mostra del seu coneixement de les practiques cavalleresques. Joanot Martorell va mantenir almenys dos plets que van deixar rastre en la narració. El primer, amb el seu cosí Joan de Monpalau, a causa del matrimoni secret d'aquest amb la germana de Martorell. Una pràctica, aquesta del matrimoni secret, que a la novel·la celebren primer Diafebus i Estefania, i després Tirant i Carmesina i que es mantingué ben viva fins al Concili de Trento, al segle XVI. Joanot Martorell i Joan de Monpalau van escriure's un total de divuit lletres de batalla, entre 1437 i 1439. Joanot Martorell acusava el seu cosí d'haver incomplert la promesa de matrimoni feta a la seva germana Damiata Martorell, malgrat haver celebrat el matrimoni secret. L'acusació - d'haver promès casar-se, no d'haver estat amb Damiata – sempre va ser negada per Monpalau i Martorell intentà inútilment lluitar-hi en batalla a ultrança (a mort). Sembla, a més, que va emprendre viatge a Anglaterra i Portugal per trobar lloc i jutge per tal de realitzar el combat, que mai no s'arribà a celebrar i gairebé es va arruïnar. Fou possiblement en aquests viatges que va recollir part dels materials que constitueixen la primera part del *Tirant*: el nucli argumental de la historia de Guillem de Varoic -inspirat en el relat anglonormand *Guy de*

Warwik-, les fastuoses festes del casament del rei d'Anglaterra -poc abans de la seva arribada, el 1432, se n'havien celebrat unes a Londres per rebre Enric IV- ; o l'explicació de la llegenda anglesa sobre l'origen de l'Ordre de la Garrotera - que és explicada per primer cop en la literatura occidental.

El segon conflicte que cal esmentar és la querella que mantingué amb el Comanador de Muntalbà Gonçalbo d'Íxer, per un assumpte econòmic relacionat amb els drets sobre unes propietats, entre 1444 i 1450. Com en l'altre cas, es van escriure lletres de batalla i Joanot Martorell intentà també sense èxit, ventilar-lo per les armes.

Que sapiguem, mai no va veure satisfet el seu desig de buscar-se la justícia amb l'espasa a la mài és possiblement per això que ja que no havia pogut venjar-se per la via expeditiva del combat va decidir fer-ho literàriament a través de la novel·la. En aquest sentit no deu ser una casualitat que el nom de Muntalbà el portin el ridícul Kirieleison, un gegantàs que mor estúpidament de dolor i llàgrimes davant de la tomba del seu senyor, mort en combat per Tirant, i el seu germà Tomàs que, tot i ser un home de talla i força extraordinàries, és vençut per Tirant i es rendeix vergonyosament i amb covardia i és deshonrat públicament. No sembla doncs que es pugui dubtar que, com els grans novel·listes de la Literatura Universal, Joanot Martorell, aprofita la seva experiència vital en escriure la novel·la.

No sabem si va participar alguna vegada en cap campanya militar, però els coneixements que exhibeix *Tirant lo Blanc* ens el presenten com un militar expert.

D'altra part, sembla que cap al 1449 Joanot Martorell participà en l'assalt bandoler a uns comerciants castellans a Xiva.

2. INTRODUCCIÓ A *TIRANT LO BLANC*: LA NOVEL·LA TOTAL

La novel·la va ser escrita a partir de 1460, deu anys després que Gutenberg hagués descobert la impremta de tipus mòbils, i va ser impresa per primera vegada el 1490. *Tirant lo Blanc* és una novel·la cavalleresca que narra les aventures d'armes i d'amor del cavaller Tirant, al servei d'un ideal magnífic pel qual sospirava la societat cristiana del XV: alliberar l'Imperi Grec, Constantinoble, del setge dels turcs, que efectivament l'havien pres molt pocs anys abans, i expressa

l'ideal del cavaller d'acord amb una mentalitat, que és fonamentalment medieval. Es tracta d'una novel·la complexa, alhora de cavalleria, cortesana, militar, eròtica i, en cert sentit, psicològica, i el seu to versemblant i creïble la fa clarament diferent de les novel·les de cavalleria típiques de l'Edat Mitjana i, en certa mesura, inaugura una nova manera de reflectir literàriament el món cavalleresc i se'ns apareix amb una innegable modernitat. D'altra banda, és una novel·la amb un argument variat i ric en registres i constitueix una lectura agradable i divertida. És una de les millors novel·les europees del moment.

La narració comença amb una lletra al rei expectant Ferrando de Portugal, en què Joanot Martorell afirma que *Tirant lo Blanc* és en realitat la traducció d'una novel·la anglesa que ell va fer al portuguès i després al valencià a petició de l'Infant. Aquesta afirmació sorprenent ha de ser entesa com una ficció literària. Immediatament després ve un pròleg que constitueix una exaltació de l'ordre de cavalleria i on es proposa Tirant com a model de cavaller, les aventures del qual s'expliquen a continuació.

Està narrada en tercera persona per un narrador bastant discret, encara que hi ha també alguns narradors interposats en alguns episodis. *Tirant lo Blanc* és una novel·la tancada, discursiva i lineal i amb una trama de gran varietat temàtica i argumental, que és un dels seus màxims atractius, gràcies a la presència d'alguns elements fantàstics, escenes d'estratègia militar, fets històrics, episodis cortesans, escenes eròtiques, parlaments desvergonyits i tocs d'humor i sensualisme. Un conjunt de gran riquesa en què l'autor barreja elements de la realitat, la història, la imaginació o la literatura, viscuts per uns personatges vius i complexos. D'altra banda, l'estil respon al to dels episodis; des del greu i seriós de les escenes cavalleresques i militars o les lletres de batalla, fins al viu, fresc, i intencionat dels episodis més humorístics o eròtics.

Malgrat que la novel·la no té cap altra estructura que la que li donen els seus quatre-cents trenta-set capítols, és tradició dividir-la en cinc parts que corresponen als diferents llocs geogràfics en què es desenvolupa. Totes tenen una doble línia argumental (armes/amor), unida en una trama única que segueix la vida del protagonista.

Tirant a Anglaterra (I – XCVII).

Aquests primers capítols són una barreja de novel·la i de tractat de cavalleria. S'obren amb la història del comte Guillem de Varoic i en realitat són una altra novel·la, amplificació d'una narració anterior del mateix Joanot Martorell titulada *Guillem de Varoic*, que l'autor ajustà per tal de poder-la incorporar al *Tirant*, inspirada en el relat anglonormand *Guy de Warwick*, pel que fa al personatge del comte-ermità i en el *Libre de l'ordre de Cavalleria* de Ramon LLull pel que fa a la trobada de Tirant amb ell i els consells que li dóna. És la part dedicada a la formació del cavaller, primer teòrica de la mà de l'ermità i els seus consells, i després pràctica amb la narració dels combats individuals que protagonitza. Aquí, i només aquí, Tirant és el cavaller singular en un món magnífic que respon a la realitat de la cavalleria del segle XV, amb tot el seu formalisme i la seva magnificència. D'altra banda és en les seves pàgines que s'explica per primera vegada a la literatura europea una versió de l'origen de la cavalleresca Ordre de la Garrotera, que Joanot Martorell degué conèixer, com el mateix *Guy de Warwick*, durant la seva estada a Anglaterra.

Tot i que el seu to és fonamentalment seriós, s'hi poden trobar ja algunes mostres del seu aire divertit i algunes escenes sorprenents. Per exemple: l'episodi dels germans Muntalbà i el combat amb l'alà El primer és la degradació burlesca de l'episodi del gegant, típic de la novel·la de cavalleria, amb el qual, al mateix temps, es venja, gràcies a la literatura, d'aquell comanador de Muntalbà que he esmentat abans, desdoblant aquí en els dos germans: l'un -el seu nom, Kirieleison, ja és una burla- mor d'una manera estúpida i ridícula; l'altre és vençut per la seva pròpia ineptitud i declarat covard i mentider. L'episodi de l'alà al seu torn, sembla també la degradació d'un altre episodi típic de la novel·la de cavalleria: la lluita del cavaller amb la fera; és només que aquí la fera no és un drac o un lleó sinó un gos i el combat és a mossegades.

Per últim, l'episodi del fermall de la Bella Agnès en què Tirant, per agafar-lo, ha de tocar-li els pits anuncia el sensualisme i l'erotisme que apareixeran més endavant d'una manera tan brillant.

Tirant a Sicília i a l'illa de Rodes (XCVIII – CXIV).

A la segona part la novel·la arriba al Mediterrani i agafa el seu to fonamental, militar i cavalleresc, però alhora sensual i divertit. D'una banda, el cavaller singular es converteix en l'estratega militar, segurament menys espectacular que el cavaller que justa en un torneig, però evidentment més útil. De l'altra, els amors del príncep Felip de França i la princesa siciliana Ricomana són el marc argumental d'escenes cortesanes divertides en què Tirant se'ns mostra també com un cortesà educat, discret i refinat, i com un diplomàtic hàbil i enginyós. Per últim, també en aquesta segona part és visible la influència de la literatura que coneixia Joanot Martorell: l'episodi del filòsof de Calàbria sembla una narració inspirada en els somnis del bíblic Josep i, a través de *Novellino* italià del segle XIII, en un conte de *Les mil i una nits*.

Tirant a Constantinoble (CXV – CCXCVI).

Aquesta és la part més llarga, la més complexa i la més important. És aquí que apareixen totes les seves característiques. La novel·la es desenvolupa en una successió d'escenes bèl·liques, cortesanes, amoroses i eròtiques, narrades amb el to que els és propi: greu i seriós en la cerimònia o l'exhortació al combat; desvergonyit i divertit en la complicitat i l'engany. I tot en un món novel·lesc de ficció que se'ns presenta amb una gran voluntat de realisme. Pel que fa a l'argument, la novel·la progressa seguint els dos eixos fonamentals: el militar i l'amorós. Quant al primer, la campanya de Tirant contra els turcs, amb molts detalls de l'art militar de l'època; quant al segon, les relacions de Diafebus i Estefania, Hipòlit i l'Emperadriu, i, especialment, les de Tirant i Carmesina, amb la participació enfrontada de Plaerdemavida i de la Viuda Reposada. I és obvi que són les pàgines dedicades a aquestes relacions les que contenen l'aproximació més notable a la complexitat del comportament humà i són, presumiblement, les més atractives per al lector modern.

Tirant al Nord d'Àfrica (CCXCVII – CDVII)

Possiblement aquesta és la part més carregosa de la novel·la perquè l'aspecte militar la domina aclaparadorament. En les seves

pàgines podem trobar molta informació sobre l'art militar de l'Edat Mitjana i és possible seguir fil per randa l'estratègia d'una campanya militar de gran abast. És l'abundància de detalls militars, des de setges a traïcions i enganys, que ja havíem pogut llegir en la segona i la tercera part en les campanyes contra els moros i els genovesos i turcs que fan pensar que Joanot Martorell podia haver participat en campanyes militars d'Alfons el Magnànim, tot i que no sabem res que ho pugui corroborar. Argumentalment, tots aquests capítols giren a l'entorn dels episodis guerrers que culminen amb la cristianització de quasi tot el Nord d'Àfrica, gràcies a la participació de Tirant. És la primera de les grans mentides de la novel·la.

Tirant torna a l'Imperi Grec. Final (CDVIII – CDLXXI – CDLXXXVII)

Amb el parèntesi africà Tirant ha expiat la falta que ha comès en desconfiar injustament de Carmesina. Finalment es dirigeix novament a Constantinoble i la novel·la torna a seguir els dos fils argumentals de la tercera part: l'alliberament de l'Imperi i els amors de Tirant i Carmesina. Abans d'arribar-hi, però, és narra l'aventura més fantàstica del llibre: és la del cavaller Espèrcius, que naufraga en una illa gairebé despoblada i desencanta una donzella en forma de drac. És un episodi tret dels *Viatges* de Mandeville. El més remarcable d'aquesta cinquena i última part són els episodis que resolen la relació dels dos joves, amb un final inusual en els llibres de cavallers i amb escenes de gran vivacitat i imatges de gran sensibilitat i delicadesa, i on és clarament constatable la presència literària del també valencià Joan Roís de Corella.

En definitiva, Joanot Martorell mostra la seva gran personalitat i amb materials literaris (caldría afegir als ressenyats, per exemple, les influències de Dante o de Boccaccio, o d'Enrique de Villena en la dedicatòria del llibre), històrics i molts fruit de la personal observació de la realitat, ens ofereix un llibre versemblant, ric, complex, variat i divertit.

Mentre es llegeix

La versemblança

Ja ha estat dit: *Tirant lo Blanc* és una novel·la versemblant, quan les novel·les de cavallers no ho eren. Aquí no hi ha gegants ni dracs, ni espais simbòlics i tot és ben a prop de la realitat. Amb ell, la novel·la, la ficció literària, obre nous camins d'aproximació a la realitat. El *Tirant* presenta una cavalleria possible, necessària i creïble. Una novetat que ja va assenyalar Cervantes al *Quijote*:

"- *Válame Dios!- dijo el cura, dando una gran voz. ¡Que aquí esté Tirante el Blanco! Dádmele acá, compadre, que hago cuenta que he hallado en él un tesoro de contento y una mina de pasatiempos(...). Digoos verdad, señor compadre, que, por su estilo es éste el mejor libro del mundo: aquí comen los caballeros y duermen y mueren en sus camas, y hacen testamento, con otras cosas de que todos los demás libros carecen*"².

Com es pot comprovar, Cervantes elogia dos dels aspectes essencials de la nostra novel·la: que sigui versemblant i que sigui divertida. Si tenim en compte que aquest elogi està fet molts anys després, podem comprendre la importància del canvi que el *Tirant* suposa en la narrativa medieval.

La seva versemblança obeeix tant als nous gustos estètics que van obrint-se pas a la fi de l'Edat Mitjana, com a les necessitats de la cavalleria del s. xv, que pugna per mantenir el lloc preeminent que sempre ha tingut, davant d'un món que canvia. Així, el lector cortesà i cavalleresc al qual sembla anar dirigida la novel·la pot identificar-se amb el món novel·lesc i, a través d'ell, refermar la validesa de l'estament a què pertany i, en definitiva, la necessitat de la seva existència i del lloc que ocupa en la societat. Qui ha de regir els destins del món? Al s. xv, per a Joanot Martorell, com per a tots els cavallers, l'interrogant és retòric i només hi ha una resposta possible: els cavallers. La novel·la ve a donar suport a aquesta convicció amb un model de cavaller exemplar, és clar, però ara també humà i creïble. I ho fa tant en la ficció com en el pròleg. Tirant no ha de ser només un personatge de ficció heroic, ha de ser, sobretot, la justificació

² Miguel de Cervantes, *Don Quijote de la Mancha* (1605), primera part, cap. VI

del seu món. Per això la seva gran aventura no té res a veure amb el lluí ment personal, magnífic però socialment inútil, sinó amb el destí de la societat: salvar l'Imperi Oriental dels turcs, que, no oblidem-ho, era el somni ben real de la cavalleria europea de l'època. Els jocs cavallerescos del s.XV són tan fastuosos i fascinants com inútils. Però allí on la cavalleria pot justificar la seva existència, i el seu poder social, és en el seu paper militar. I Martorell ens l'ofereix en la màxima realització possible de l'època. El seu cavaller exemplar ha de ser tan real com necessari.

La versemblança era, doncs, una necessitat literària i ideològica, i se n'adonaren també alguns novel·listes francesos i el nostre anònim del *Curial e Güelfa*. El mèrit de Joanot Martorell fou haver-se'n adonat també, contra la tradició de la novel·la de cavalleria i, sobretot, haver-ho fet amb una novel·la magnífica.

Joanot Martorell, cavaller, és un admirador de la cavalleria. La novel·la reflecteix fidelment usos i costums cavallerescos de l'època, sempre narrats amb seriositat i respecte: la cerimònia en què Tirant és fet cavaller, les lluí des i magnífiques festes del casament del rei d'Anglaterra, les justes i torneigs, els combats a ultrança, les lletres de batalla, els cavallers vençuts que són degradats i abandonen les armes per prendre els hàbits religiosos; o l'explicació de l'Ordre de la Garrotera i les campanyes militars per terra i per mar. Tots ells, segurament fruit de l'observació de la realitat, que si no van passar mai exactament com els llegim, podrien haver passat. Els seus lectors s'hi havien de reconèixer. Sobretot perquè buscant aquesta complicitat, la novel·la inclou episodis històrics prou coneguts dels seus contemporanis. Així, Tirant lluita per l'alliberament de l'illa de Rodes, assetjada pels moros i els genovesos, un fet que s'havia esdevingut realment el 1444, i del qual va ser possiblement informat per Jaume Vilaragut, que hi va participar de debò; o inclou com a fet central de la novel·la la campanya per alliberar Constantinoble dels turcs. D'altra banda, els aspectes més quotidians, la descripció de les armes i els vestits, els menjars, les converses privades i els noms dels personatges no fan més que reforçar aquesta sensació de realitat possible. Igual que els espais de la narració, sempre perfectament identificables i ajustats a la cartografia i a la divisió político-geogràfica del moment: Anglaterra, França, Sicília, Rodes, Constantinoble i el nord d'Àfrica; fins i tot els noms de molts cavallers,

cristians i moros, són clarament pertanyents a la realitat possible del s. xv; el Gran Turc, el Soldà de Babilònia (El Caire), el Gran Caramany (senyors de Kermlan, emirs de l'Anatòlia), el duc de Lencastre (Lancaster), el príncep de Gal·les, el marquès de Sant Jordi, el duc de Calàbria, el comte de Montoro etc.

Tirant, personatge de novel·la.

Igualment, i d'una manera molt especial, l'heroi, Tirant, resulta un personatge de ficció directament emparentat amb la realitat, i no només perquè participi en fets possibles. Tirant és un personatge psicològicament ric i la novel·la és de fet, la seva biografia, a la manera de les biografies de cavallers reals que van proliferar en el s.XV. Una biografia que lògicament comença quan neix com a cavaller, a Anglaterra i no pas abans, i ens ofereix aspectes prou variats de la seva personalitat. Tirant és, és clar, el cavaller valent, hàbil en l'ús de les armes i avesat al cerimonial cavalleresc. Invencible, també – convé no oblidar que és descendent de la nissaga del rei Artús i, doncs, està fet de la fusta dels herois de la *matèria de Bretanya* - però a diferència d'aquells només és un cavaller i per això ha d'esforçar-se per obtenir la victòria i sovint és ferit en el combat. Tirant conserva, d'aquests precedents, el seu caràcter de cavaller virtuós, valent i admirable, però viu en un món ben real i actua sempre dins del marc del que és possible. Un cop acabat aquest període de formació cavalleresca, Tirant emprèn la gran aventura útil al món medieval i es converteix en l'estratega militar que venç els enemics i cristianitza els infidels. Tanmateix, tampoc ara cal recórrer als prodigis per explicar les seves victòries. Són el resultat de barrejar decisió, valor, coneixements de l'art de la guerra i una actitud ben moderna per adoptar qualsevol mitjà al seu abast, des de l'engany i la simulació a la traïció. Però no és només el militar, també hi ha el cortesà l'home educat, hàbil i hipòcrita quan convé, en definitiva, el diplomàtic eficaç i sense gaires manies, i el cabdill capaç d'imposar la seva autoritat i encomanar ànim als seus.

Tots aquests elements de la seva personalitat el configuren prou clarament com un personatge allunyat de la simplicitat, però restaria incomplet si no hi afegíssim encara un darrer aspecte molt important: la cara més íntima, més personal del personatge que, a banda del lector,

només s'ofereix a Plaerdemavida i a algun altre personatge. Em refereixo, naturalment, als episodis a l'entorn de la seva relació amorosa amb Carmesina, en què el seu caràcter s'acaba de perfilar per esdevenir definitivament rodó, perquè és aquí quan el veiem vacil·lant i vergonyós, i el sabem protagonista de situacions ben pròximes al ridícul.

Per acabar, cal tenir també en compte que Joanot Martorell no crea el personatge Tirant únicament de la seva imaginació. La crítica hi ha trobat senyals que el relacionen amb personatges històrics prou coneguts. Un fet, aquest, que forçosament havia de ser detectat pels seus coetanis i havia de refermar la sensació de realitat del personatge. Com ha assenyalat la crítica, Tirant recull trets de personatges reals, com Geoffroy de Thoisy, cavaller de Borgonya que va participar en l'alliberament de Rodes (com Tirant a la novel·la); de János Húnyadi, cabdill hongarès, que, tot i que va ser finalment vençut, havia aturat els turcs que volien prendre l'Imperi el 1448 i, molt especialment, el cabdill dels almogàvers, Roger de Flor, amb el qual Tirant comparteix un bon grapat de fets, i el cavaller Pedro Vázquez de Saavedra, ben conegut a l'època i que, com Tirant a la novel·la, anà a socórrer Constantinoble i protagonitzà diversos fets d'armes a Anglaterra, França i el Nord d'Àfrica.³

Els altres personatges també estan força individualitzats i es comporten d'acord amb el que és possible i es pot esperar d'ells, però estan menys dibuixats que Tirant. L'Emperador, revestit de dignitat quan cal, és també l'home insegur davant dels fets militars i s'expressa amb tota col·loquialitat dins el marc familiar; la Viuda Reposada, una dida severa, que perd l'oremus per Tirant fins a extrems grotescos, com en l'escena en què es despulla i suplica les carícies del cavaller; o L'Emperadriu, lliurada amb una passió gairebé juvenil a un amor adúlter amb el jove Hipòlit. I, sobretot, Plaerdemavida, el personatge més simpàtic i entremaliat de la narració. En canvi, Carmesina és possiblement el personatge menys complex entre els principals, del qual quasi només coneixem la seva actitud davant els desigs de Tirant.

Amb tot, cal no perdre de vista que estem davant d'una novel·la i no d'un llibre d'història. Martorell usa elements reals i històrics per fer una narració que és, lògicament, ficció.

³ Martí de Riquer, *Aproximació al Tirant lo Blanc*, Barcelona 1990. Pàgs. 168-177

La vida guanya

Ara, si aquest fet fonamental, la versemblança, resulta fonamental, és també evident que per ell mateix no fa que *Tirant lo Blanc* sigui una bona novel·la. Si ho és, i la crítica li ho ha reconegut unànimement, és perquè Joanot Martorell ha estat capaç de fer viure de veritat els seus personatges i ha convertit la novel·la en un gran fresc de la vida que ell coneixia a les acaballes del segle XV, encara que circumscrit a uns sectors socials determinats, i ho ha fet amb una gran varietat tant argumental i temàtica, com formal i estilística. És per això, més enllà de la peripècia argumental, que encara podem llegir-la i trobar-la fresca i pròxima.

Els dos elements fonamentals sobre els quals es construeix aquesta imatge de la vida són l'humor i l'erotisme, que s'insinuen des de l'inici del llibre per prendre tot el protagonisme en els episodis de Constantinoble.

El cavaller Joanot Martorell, que es complau a descriure els actes militars i les festes cavalleresques, no s'oblida, tanmateix, de fer-nos veure pel forat del pany els aspectes menys solemnes de la vida dels seus personatges, com quan l'Emperador, en camisa de dormir i amb l'espasa a la mà, busca una rata inexistent o els pensaments miserables del Príncep Felip davant dels dos llits que la Princesa de Sicília li ha parat per veure com reacciona, o les trobades amoroses de l'Emperadriu i Hipòlit. I ho fa amb un humor que resulta impossible d'oblidar i constitueix un dels seus majors atractius; un humor atrevit, a més: el rei de Sicília és bord, l'infant de França beneit, l'Emperador de Constantinoble un vell cornut, i l'heroi es trenca una cama fugint precipitadament de la cambra d'una donzella. Un humor ple de picardia, que vessa pertot ganes de viure. I tot això, sovint, amb una gran dosi de sensualitat i erotisme en les escenes amoroses, com en l'episodi en què Plaerdemavida condueix Tirant al llit de Carmesina i ella, situada al capçal, posa el seu cap entre els dels amants i parla perquè la princesa cregui que és ella qui jeu al seu costat i Tirant pugui acariciar-la. Aquesta sensualitat, divertida i atrevida, abraça una gamma de situacions molt variades: la delicadesa d'episodis com aquell en què Carmesina no permet a Tirant que li besï la mà per la part de fora, però

li ofereix la palma amb una explicació transparentment intencionada; el ridícul, amb l'escena del bany de la Viuda Reposada; o la picardia de Plaerdemavida en el seu relat del somni de la donzella al castell de Malveí. D'altra banda, aquestes escenes, sempre de gran eficàcia narrativa, mostren una gran habilitat en la composició, com per exemple aquella en què la Viuda Reposada fa creure a Tirant que Carmesina el traeix.

Cal destacar, també, per bé que sigui reiteratiu, que en totes aquestes situacions, els personatges es mouen amb un comportament adequat, però viu i poc convencional. Així, l'Emperadriu, digna i solemne quan cal, és la mateixa que en un joc carregat de picardia explica al seu marit el propi adulteri, lleugerament disfressat de somni.

Com és lògic aquesta varietat té un reflex estilístic que cal anotar: el llenguatge viu, ple de refranys, de les escenes més privades, conviu amb els ampul·losos parlaments i els discursos; el diàleg incisiu i precís, amb a la disputa erudita i retòrica, i amb l'estil escrit de les lletres de batalla i dels documents de l'Emperador.

Valoració

Tirant lo Blanc és, sobretot, una novel·la de cavallers, una novel·la seriosa, escrita per un cavaller que creu en el món cavalleresc, el seu món; vull dir que no és cap paròdia, com molt bé va assenyalar Menéndez Pelayo. Tanmateix, allò que segurament va seduir més el seu públic, i possiblement sedueix avui encara, no és pas l'aspecte cavalleresc i militar, sinó el que va destacar, juntament amb la versemblança, Cervantes: ser "un tesoro de contento y una mina de pasatiempos". Divertit i desvergonyat : ric. I és potser això, també, que explica el seu èxit : en la primera edició, el 1490, se'n van publicar 750 exemplars, i en la segona, el 1497, 300. Un èxit, d'altra banda, que sembla que cal situar, molt especialment, entre el públic femení. Almenys això és el que sembla deduir-se dels rastres que hem trobat: així el *Tirant* és objecte de conversa entre dames desvagades al *Somni de Joan Joan* del també valencià pràcticament contemporani Jaume Gasull. I Joan LLuís Vives, el 1524, en el seu *De Institutione christianaefeminae*, on es blasmen els llibres profans més llegits a Europa, no dubta a llançar un violent atac contra el *Tirant* i el considera poc recomanable a dones: senyal, doncs,

que el llegien. I tampoc no podem oblidar que la primera tradició-versió a l'italià de la novel·la, feta el 1501 per Corregio, es féu a instància d'una dona, d'Isabel d'Este, marquesa de Mantua; o que Caterina de Rússia es declara en les seves memòries una lectora entusiasta del cavaller Tirant. Estem, doncs, davant d'una extraordinària novel·la de cavallers en què l'element festiu atrapa el lector. Un element festiu, d'altra banda, que no costa trobar en altres obres valencianes de s. XV, i és part del seu realisme.

A partir d'un propòsit seriós i exemplar, de la mà de l'observació, les ganes de viure s'imposen a la novel·la de manera que acaben per dominar-la i en certa mesura l'allunyen, sense desmentir-lo, però, del propòsit inicial d'exalçar la cavalleria. I potser el final és més una censura que cap altra cosa. En aquest sentit, no es pot oblidar el contrast clar entre la dedicatòria i el pròleg, i la primera part de la novel·la, amb la resta. Els primers són d'un to seriós de defensa de la cavalleria que no pot ser obviat. I el "Tirant a Anglaterra", amb la història del comte de Varoic i la fastuositat de les festes, tradueixen aquell esperit. Tanmateix, aquest to, sense desaparèixer mai del tot, perd protagonisme per traspasar-lo al món cortesà entremaliat i atrevit. La vida s'imposa per damunt del rígid marc estrictament cavalleresc.

Per acabar, cal considerar la hipòtesi de si el sentit últim de la novel·la no cal cercar-lo en el reconeixement adolorit del cavaller Joanot Martorell que el món de la cavalleria ha arribat a la seva fi. D'aquesta manera el *Tirant*, aspectes festius a part, seria tant la defensa del món de la cavalleria com el reconeixement dels canvis que el duen a la seva mort: o no és, potser, significatiu, en aquest sentit, que els grans fets de Tirant siguin dues grans mentides, mostra de la incapacitat de la cavalleria cristiana, com són la cristianització del Nord d'Àfrica i l'alliberament de Constantinoble? I la mort del mateix Tirant, a banda el seu realisme inèdit en les novel·les de cavalleria, no pot tenir una interpretació en aquesta orientació? Al cap i a la fi, el cavaller, Tirant, mor i qui aconsegueix triomfar -i esdevé no res menys que Emperador-, Hipòlit, no ho fa justament per les seves virtuts de cavalleria.

Després de llegir

Recordatori: breu resum argumental

Primera part: Tirant a Anglaterra (I – XCVII)

Tirant no ens és presentat fins al capítol divuit. En aquests primers disset se'ns narra la història del comte Guillem de Varoic, ara retirat de la vida cavalleresca i reclòs en una ermita. Tirant i els seus companys se'l troben de manera accidental: El jove i altres companys s'han traslladat des de Bretanya a Anglaterra per assistir a les festes del casament del rei amb la finalitat de rebre l'ordre de cavalleria. Durant el trajecte Tirant, retut pel cansament, s'adorm damunt del cavall i, sense adonar-se'n, queda sol. El cavall deixa el camí i pren una senda que el condueix bosc endins fins que arriba a un prat on hi ha l'ermità llegint plàcidament el tractat de cavalleria del segle xv *Arbre de batalles* d'Honoré de Bouvet. El comte-ermità amaga la seva autèntica identitat i, a petició de Tirant, l'adoctrina sobre l'ordre de cavalleria llegint el llibre. Quan Tirant s'acomiada, li regala el tractat.

Tirant es reuneix amb els seus companys i arriben a Londres. De tornada a Bretanya, passa un altre cop per l'ermita amb la intenció d'explicar-li les festes, com li havia promès. Ara Tirant és el narrador que detalla davant del comte-ermità les magnificències de la cort, la riquesa de la boda, la pompa i la vistositat de les festes i dels actes que s'hi han celebrat. Després l'ermità l'interroga sobre els fets de cavalleria que s'hi han fet i Tirant calla i s'aparta del lloc. L'ermità – i els lectors – coneixeran aquests fets per boca de Diafebus, el cosí de Tirant, que ha sigut proclamat el millor cavaller de les festes. En acabat tots s'acomiaden de l'ermità i tornen a Bretanya.

Tirant torna a Bretanya fet cavaller, lloct, experimentat i famós.

Segona part: Tirant a Sicília i a l'illa de Rodes- (XCVIII – CXIV)

Estant a la cort del duc de Bretanya, arriba un missatger del Mestre de Rodes amb la nova que el Soldà del Caire, ajudat pels genovesos, ha posat setge a l'illa, i demana ajut per evitar que caigui a les seves mans. Tirant salpa tot seguit. A la nau, i sense que Tirant en tingui coneixement, viatja l'infant Felip de França, jove mig beneït. Durant la navegació han

de combatre amb naus enemigues a l'estret de Gibraltar. Arribats a Sicília per tal de proveir-se d'aigua i d'aliments, Tirant intenta inútilment que la seva presència passi desapercibuda, però el rei de Sicília descobreix la identitat dels qui van a bord de la nau i es veuen obligats a romandre algun temps a l'illa. Durant la seva estada, el Príncep Felip i Ricomana, la Princesa de Sicília s'enamoren i Tirant fa tot el possible per afavorir el matrimoni dels dos joves. Ricomana, però, dubta de la personalitat del Príncep i sospita que és grosser, avar i maleducat, i el posa contínuament a prova. Sortosament, Tirant és sempre a la vora d'ell per salvar les situacions gràcies a la seva discreció i elegància i evita que la beneiteria del Príncep es faci del tot evident. La Princesa, encara dubtosa, malgrat tot, s'ajorna la decisió sobre el matrimoni fins que tornin de l'expedició a Rodes. L'expedició és un èxit, gràcies a l'astúcia d'un mariner, i les tropes de Tirant fan fugir els enemics. Després d'una peregrinació a Terra Santa retornen a Sicília. Ricomana decideix llavors fer una última prova i li prepara un parany que el Príncep supera per pura casualitat. La Princesa, finalment, accedeix a casar-s'hi.

Tercera part: Tirant a l'Imperi Grec (CXV – CCXCVI).

És llavors quan el Rei de Sicília rep una carta de l'Emperador de Constantinoble en què l'innova que els turcs han envaït l'Imperi i assetgen la ciutat, i prega a Tirant que el socorri. El Rei, decidit a socórrer l'Imperi Oriental, arma un estol i el posa sota el comandament de Tirant, que s'embarca amb la seva gent. Quan arriba a Constantinoble és rebut amb grans honors i és nomenat capità de l'exèrcit imperial. D'altra banda, coneix la Princesa Carmesina i s'enamoren immediatament. És ara quan Tirant li fa saber el seu amor amb un enginyós joc amb un mirall. Carmesina, però, no és l'única que s'enamora de Tirant. La Viuda Reposada, dida de la Princesa, també n'està a partir d'aquest moment farà tot el possible per separar-los.

Tirant surt de Constantinoble i combat els turcs, als qual venç i demostra la seva vàua com a militar i estrateg. La seva preeminència, però, desperta l'enveja del duc de Macedònia, que fa tot el possible per fer-li mal i treure-li el favor de la cort. Mentre Tirant continua la campanya militar, Diafebus torna a la ciutat i intenta afavorir els amors del seu capità i cosí, i denuncia les insídies i traïcions del duc de

Macedònia, que mor en una batalla. Els turcs, un cop vençuts, es rendeixen a Tirant, que envia de nou Diafebus a Constantinoble per tal de dur-hi els presoners. Allí, Diafebus, afavoreix Tirant davant de Carmesina i declara el seu amor a Estefania, filla del vertader duc de Macedònia, amb qui es casa secretament. Vista la situació de les seves tropes, amenaçades de sedició per l'actuació del fals duc, l'Emperador es presenta al camp de batalla en companyia de Carmesina i Estefania, i és testimoni de la gran batalla contra els turcs, en la qual les seves tropes obtenen la victòria, gràcies tant al valor com a l'astúcia i als coneixements militars de Tirant, que és ferit. Mentre les tropes de l'Emperador, amb ell al capdavant, reconquisten viles i castells, Tirant i Diafebus es veuen secretament amb Carmesina i Estefania, a la cambra de la Princesa. Aquesta trobada és espiada per la donzella Plaerdemavida que l'endemà relata el que ha vist a les sorpreses Estefania i Carmesina, tot fent veure que ho ha somiat. A partir d'aquest moment, Plaerdemavida jugarà un paper determinant en els amors dels dos joves. Finalment l'Emperador i Carmesina tornen a Constantinoble. Tirant venç les tropes del gran Caramany que venia en socors dels turcs i després es dirigeix a Constantinoble. Allí, mentre l'Emperador delibera la resposta a les propostes de pau que han fet el Soldà i el Gran Turc Tirant intenta, sense gaire èxit, anar més avant en els seus amors. Després d'algun temps, l'Emperador organitza unes lluï des festes en honor als ambaixadors dels turcs. I abans que els cavallers tornin al camp de batalla, Diafebus i Estefania es casen de debò. Tothom està content menys Tirant, que no pot aconseguir els seus propòsits amorosos per la resistència de la princesa i, sobretot, per l'acció de la Viuda Reposada, que insistentment predisposa Carmesina contra ell. Abans de partir, Tirant, convençut per Plaerdemavida i amb la seva complicitat, entra a l'habitació de Carmesina i intenta fer-la seva amb engany. És una de les escenes més plaents, atrevides i divertides de la novel·la. Tirant es aquí un home temorós, indecís i tímid, i tampoc aquesta vegada va més enllà en els jocs amatoris. De resultes d'aquest intent, Tirant acabarà estirat tan llarg com és al jardí de palau amb la cama trencada, i a la cambra de Carmesina tothom, espasa en mà buscarà una rata inexistent. L'exèrcit torna al camp i Tirant resta a Constantinoble immòbil al llit. El seu escuder Hipòlit va cada dia a palau per dur cartes d'amor de Tirant a Carmesina. Un d'aquests dies, Hipòlit,

que està enamorat de l'emperadriu, és temptat per ella i finalment, després de moltes vacil·lacions, troba prou valor per confessar-li el seu amor, que és correspost. Tirant es recupera lentament i veu regularment Carmesina. Finalment es casen en secret, tot i que Carmesina deixa ben clar fins on ha d'arribar aquest matrimoni mentre no es formalitzi. Però la Viuda Reposada, molt engelosida, prepara un terrible engany i fa creure a Tirant que Carmesina manté relacions sexuals amb el seu hortolà negre i musulmà Tirant, que ha cregut veure-ho amb els seus propis ulls, mata l'hortolà i perd el desig de viure. Recuperat mitjançant l'enginy d'una vella jueva, decideix embarcar-se per tornar a la guerra. Carmesina no entén el seu comportament i abans que marxi envia Plaerdemavida a la nau per saber el motiu del seu canvi d'actitud inesperat. Allí Plaerdemavida li descobreix l'engany de la Viuda i la innocència de Carmesina, i Tirant es lamenta amargament per la seva poca fe en la Princesa i s'irrita contra la Viuda, però abans que pugui fer res, una tempesta s'endú la galera del port, la condueix a la deriva i naufraga davant de les costes del nord d'Àfrica. Tirant i Plaerdemavida, cadascun pel seu costat, arriben a la platja.

Quarta part: Tirant al Nord d'Àfrica (CCXCVII – CDVII)

Tirant és recollit pel Cabdillo de los Cabdillos, un important noble del regne de Tremissèn, que sospita la noblesa de Tirant i l'envia a un castell seu. Allí, el fill ignora la voluntat del pare i el tracta com a captiu. D'aquesta situació el traurà el mateix Cabdillo. Tirant, un cop lliure, posa tota la seva experiència militar al servei del Cabdillo per combatre el rei Escariano, que desitja la filla del rei de Tremissèn i li ha posat setge. Tirant allibera el rei i la princesa i els condueix a la ciutat de Tremissèn, que fortifica, i marxa a una altra ciutat del regne. Escariano pren Tremissèn, gràcies a la traïció d'un jueu i després de matar el rei s'emporta la princesa. Tirant posa setge al castell d'Escariano i gràcies a la traïció d'un albanès l'enganya i pren el castell, el fa presoner i allibera la princesa. Ella se sent agraïda i atreta per la bellesa i el valor de Tirant i li proposa matrimoni, però Tirant rebutja la proposició cortesament i es manté fidel a l'amor que sent per Carmesina, i aconsegueix que la princesa es faci cristiana. Igualment, després d'un breu adoctrinament de Tirant, Escariano decideix batejar-se i ho fa davant dels seus homes, als

quals crida a abraçar la fe catòlica; cosa que fan milers d'ells. Aquesta conversió provoca que s'organitzi un gran exèrcit musulmà contra el renegat Escariano. Entretant, Tirant allibera de la captivitat alguns dels homes que havien naufragat amb ell. I amb les tropes del regne de Tremissèn, ara cristià i tots els que han seguit Escariano lluita contra els altres reis moros. Després de nombrosos fets d'armes conquesta gairebé totes les terres del Nord d'Àfrica. Un dia, mentre assetja una ciutat, rep una ambaixada formada per la senyora de la vila i un seguici de donzelles per tal de rendir-la i suplicar-li clemència. Entre les donzelles hi ha Plaerdemavida. Tirant no la reconeix fins que es dóna a conèixer. Plaerdemavida informa Tirant que l'Imperi està novament assetjat pels turcs i li demana constantment que torni per alliberar la seva estimada Carmesina. Tirant tramet un ambaixador amb aliments a l'Emperador i es prepara per tornar. Abans de fer-ho casa Plaerdemavida amb el seu cosí, el senyor d'Agramunt, a qui fa rei de Fes. Poc després s'embarca amb les seves tropes vers Constantinoble.

Cinquena part: Tirant torna a l'Imperi Grec (CDVIII – CDLXXI – CDLXXXVII)

Abans de fer veles cap a l'Imperi, envia el cavaller Espèrcius a Sicília per informar el rei dels propòsits de Tirant. Espèrcius torna al nord d'Àfrica, però quan hi arriba, Tirant ja ha partit; el segueix, però no aconsegueix atrapar-lo perquè naufraga davant d'una illa gairebé despoblada, en la qual desencanta una donzella en forma de drac.

Tirant arriba a Constantinoble i envesteix per sorpresa les naus dels turcs. Després impedeix que fugin per terra i socorre la ciutat. Entretant la Viuda Reposada, temerosa de la venjança de Tirant, es mata. Mentre els turcs estan en aquesta difícil situació, sense poder retirar-se i sense poder rebre ajuda, Tirant tramet Plaerdemavida a la ciutat i negocia amb els turcs la rendició. I immediatament es dirigeix a Constantinoble per informar l'Emperador de les propostes de pau dels turcs i amb l'esperança secreta d'entrevistar-se amb Carmesina. Aquella mateixa nit, Plaerdemavida enganya novament la Princesa i fa entrar Tirant a la seva habitació. Aquest cop, malgrat la resistència i els precs de Carmesina, Tirant aconsegueix els seus propòsits. L'Emperador accepta les propostes del Soldà i Tirant recupera l'Imperi i

allibera Diafebus i altres cavallers, captius dels turcs. I l'Emperador, en agraïment als seus serveis, consenteix en el matrimoni de Tirant i Carmesina, i el fa cèsar i hereu de l'Imperi. Tirant emprèn la conquesta final dels nuclis més resistents i prepara el retorn triomfal a Constantinoble. Tirant, però, mor a la ciutat d'Andrinòpolis, després de fer testament i d'escriure una carta de comiat a la seva estimada. La trista notícia arriba aviat a Constantinoble i tothom plora sense consol, sobretot l'Emperador i Carmesina, en una de les escenes amb més vigor de tota la novel·la. Tanmateix, no s'ha acabat la desgràcia. Mentre es preparen les exèquies de Tirant, mor l'Emperador, totalment trasbalsat per la mort de Tirant i el desconsol de la seva filla, i Carmesina, vençuda també pel dolor, fa testament, rep els sagraments i mor ajaguda en un llit entre els cossos de Tirant i del seu pare. La novel·la arriba al final: Hipòlit, hereu de Tirant, es casa amb l'Emperadriu i és proclamat nou Emperador.

Bibliografia sumària

ALONSO, Dàmaso: "*Tirant lo Blanc*", *novel·la moderna*, "Revista Valenciana de Filologia", I, 1951, pàgs. 179- 215. (També ha sigut publicat, resumit, a *Primavera temprana de la literatura europea*, Madrid 1961, pàgs. 201- 253). Treball curt en què es defensa la modernitat del *Tirant*.

CHINER, Jaume I VILLALMAZO, Jesús: *La pluma y la espada: estudio documental sobre Joanot Martorell y su familia (1373-1483)*. Ajuntament de València. Estudis, 1. València 1992. Amb el títol *Nova biografia de Joanot Martorell*, n'hi ha un resum a l'edició del *Tirant* de "EL TEMPS", dins de l'Apèndix "El món del Tirant". València 1991, pàgs. 649-664. Aporta algunes novetats sobre la biografia de l'autor, especialment, l'explicació de com va anar a parar el manuscrit del *Tirant* a Martí Joan de Galba.

RIQUER, Martí de : *Història de la literatura catalana*, vol II, Barcelona 1980, pàgs. 632-721. És un text clàssic i d'imprescindible lectura per al coneixement de la novel·la i del seu autor.

RIQUER, Martí de : *Aproximació al Tirant lo Blanc*, Barcelona 1990. És fonamentalment una reelaboració dels seus treballs anteriors, però revisats i posats al dia. Tanmateix hi ha alguna novetat. La més important, l'abandonament de la hipòtesi de la coautoria de Martí Joan de Galba. Conté un complet repertori bibliogràfic.

VARGAS LLOSA, Mario : *Lletra de batalla per "Tirant lo Blanc"*, Barcelona 1969. Text breu, més crític que erudit, en què el novel·lista mostra la seva fascinació, com a lector i com a escriptor, i defensa la idea del *Tirant* com a novel·la total i el seu autor com un dels grans novel·listes de tots els temps.

Documentació

[RIQUER, Martí de : *Aproximació al Tirant lo Blanc*, Barcelona 1990. Pàgs. 168-169]

ROGER DE FLOR I TIRANT LO LANC

Però això dista molt d'oferir-nos el paral·lelisme que de temps ha estat observat entre Roger de Flor i Tirant. Martorell no podia ignorar la figura del cabdill dels almogàvers ni la crònica de Muntaner, que mai no deixà d'ésser llegida. Val la pena de recordar sumàriament alguns trets de Roger de Flor que corresponen a d'altres del protagonista de la nostra novel·la. Roger de Flor, després de la pau de Caltabellota (1302), parteix de Sicília cap a Constantinoble per tal de posar-se al servei del vell Andrònic II Paleòleg, emperador de Bizanci, amenaçat molt de prop pels turcs (el rei de Sicília posà a disposició de Roger deu galeres i dos llenys; a la novel·la, el rei de Sicília posa a disposició de Tirant onze galeres). Constantinoble fa una rebuda entusiàstica a Roger de Flor, tot i que un grup es mostra hostil als nouvinguts (cosa que correspon a l'actitud del duc de Macedònia i d'altres al *Tirant*), els quals no tan solament han de lluitar contra turcs, ans encara contra genovesos (com un dels grups d'italians de la novel·la). Roger de Flor rep el títol de Megaduc de l'Imperi, dignitat que passa després a Berenguer

d'Entença, i Roger és fet Cèsar. Recordem que Tirant és nomenat capità general de la gent d'armes i de la justícia de l'Imperi Grec, i més tard, després dels episodis africans, és proclamat Cèsar de l'Imperi, i la capitania major passa a Hipòlit. Roger de Flor es casa amb Maria, neboda de l'emperador de Bizanci i filla del rei de Bulgària, i Tirant es casa amb Carmesina, filla de l'emperador. Roger, entre les seves moltes campanyes, combat contra Ali-Shir de Kermian, emir d'Anatòlia, o sia el Gran Caramany d'aleshores. Roger de Flor és assassinat a Andrinòpol, ciutat en la qual Tirant contrau la malaltia que acaba amb la seva vida i on redacta el seu testament.

[VARGAS LLOSA, Mario : *Lletra de batalla per "Tirant lo Blanc"*, Barcelona 1969, pàgs. 44-47]

Una novel·la total

Novel·la de cavalleria, fantàstica, històrica, militar, social, eròtica, psicològica: totes aquestes coses alhora i cap d'elles exclusivament, ni més ni menys que la realitat. Múltiple, admet diferents i antagòniques lectures i la seva naturalesa varia segons el punt de vista que hom triï per ordenar el seu caos. Objecte verbal que comunica la mateixa impressió de pluralitat que el real, és, com la realitat, objectivitat i subjectivitat, acte i somni, raó i meravella. En això consisteix el "realisme total", la suplantació de Déu. ¿És menys real el que els homes fan que el que creuen i somnien? ¿Les visions, i mites existeixen menys que els actes? La noció de realitat dels autors de cavalleria abasta amb una sola mirada diversos ordres de l'humà i en aquest sentit el seu concepte del realisme literari és més ample, més complet que no el dels autors posteriors. Però cal reconèixer que sovint en llurs llibres l'element llegendari, mític i irracional acaba per submergir i esborrar l'històric, objectiu i racional. L'originalitat de Martorell és de fer que en la seva novel·la passi el contrari, la proporció en què són representades aquestes dues cares del real a *Tirant lo Blanc* és més aviat la inversa. Això ha portat alguns a aplicar-li l'estreta definició de realisme literari que exclou del real tot allò que no té una existència racionalment demostrable. A *Tirant lo Blanc* la dimensió fantàstica del real apareix igual que a *l'Amadís de Gaula* o al *Cavaller Cifar*, encara

que en una dosi molt menor. A més, en Martorell hom adverteix un suau escepticisme enfront de la credulitat de la seva època, usa però no abusa dels miracles, la màgia no l'entusiasma en absolut, les seves supersticions són discretes, els mites que accepta són literaris. És un imaginatiu irredimible, i alhora un racionalista esforçat. Tracta *d'explicar* les infal·libles victòries de Tirant per la seva resistència física, “que li dura tant com vol”, i permet que Tirant caigui ferit moltes vegades, provant així que és vulnerable, i que tingui accidents tan banals com és ara caure d'una finestra i d'un cavall i que mori de malaltia, indicant així que tot i les seves proeses no és ontològicament diferent de qualsevol home vulgar. Diafebus, després d'enumerar a Guillem de Varoic els prodigis que conté el palau de la Roca—per exemple, una donzella esmaltada d'or que orina vi blanc—prova de convèncer-lo que aquestes meravelles no són obra “de nigromància” sinó d’“artifici”. Les explicacions són poc convincents, a vegades la racionalització del fantàstic resulta encara més fantàstica. Però això no debilita el realisme del llibre, sinó que l'enrobusteix, ja que significa que l'autor ha aconseguit d'inocular als fantasmes del seu món una vida pròpia tan poderosa que no arriba a destruir-la ni la seva pròpia intel·ligència. Cada època té els seus fantasmes, que en són tan representatius com les seves guerres, la seva cultura i els seus costums: a la “novel·la total” aquests elements vertiginosament coexisteixen, com a la realitat. L'Edat mitjana de *Tirant lo Blanc*, com la França de la *Comèdia Humana*, la Rússia de *Guerra i Pau*, el Dublín de *l'Ulisses* i el comtat de Yoknapatawpha de les noveRes de Faulkner, ha estat erigida a imatge i semblança de la realitat. Però d'allò que coneixien de la realitat els homes d'una època donada: aquest eixam de veritats i mentides confoses, aquest cúmulo d'observacions i invencions tenen dada i lloc de naixença; foren elaborades amb materials que el creador va arreplegar en alguna banda i que va imaginar en algun moment: en altre lloc i en altre temps no haurien estat els mateixos. És veritat que tot allò que existia li va servir d'aliment; però no allò que encara no existia. Es va valer de tot el que la intel·ligència i la fantasia dels homes havien descobert o posat en la realitat; però no del que els homes a venir refusarien, afegirien o modificarien. En aquest sentit i només en aquest *Tirant lo Blanc* (la novel·la en general), a més de creació autònoma, és també *testimoni* fidel de la seva època. Les seves dades històriques

poden estar equivocades com les de *Guerra i pau*, les seves observacions sobre la vida social poden ésser exagerades i caricaturals com les de la *Comedia Humana*: però aquestes equivocacions, exageracions i caricatures són també trets distintius d'una època i reflecteixen tan vàlidament com un fet històric o un document social les característiques d'un món. Les accions desmesurades de Tirant lo Blanc, els seus personatges inusitats, els seus reialmes ficticis, delaten una mentalitat: les creences que estimulaven els homes medievals, els tabús que els frenaven, l'abast dels seus coneixements i la frontera dels seus somnis.

Comentari de text

CCLXXXIII Ficcio que féu la reprovada Viuda a Tirant.

La Princesa ab la Viuda e ab les dos donzelles davallaren a l'hort, e Tirant estava contínuament mirant en l'espill, e véu venir la Princesa ab ses donzelles, e fon-se asseguda prop d'una séquia d'aigua. E la Viuda havia bé proveït en tot lo que mester li feia, e guinyà que el negre hortolàen aquell cas no fos en l'hort, ans lo féu anar a la ciutat de Pera; e la Viuda ajudà a vestir a Plaerdemavida ab la cara que li havien feta pròpiament com la del negre hortolà e ab les sues robes que vestia, entrà per la porta de l'hort. Com Tirant lo véu entrar, verdaderament pensà que fos aquell lo moro hortolà e portava al coll una aixada e començà a cavar. A poc instant ell s'acostà envers la Princesa e assigné's al seu costat, e pres-li les mans e besà-les-hi. Aprés li posà les mans al pits e tocà-li les mamelles, e feia-li requestes d'amor; e la Princesa feia grans rialles, que tota la son li féu passar. Aprés ell s'acostà tant e posà-li les mans dejús les faldes, ab alegria que totes estaven de les coses plasents que Plaerdemavida deia. La Viuda girava la cara envers Tirant e torcia's les mans, escupia en terra, monstrant tenir gran fastig e dolor del que la Princesa feia.

Pensau lo mesquí desaventurat de Tirant, que la un dia estava tan pompós e tant content d'haver atesa tan alta en dignitat senyora per esposada, la cosa que ell més desitjava en aquest món, aprés veure de sos ulls son dol, son plant e sa dolor! E pensant en si, tingué dubte que los espills no li representassen fals lo que havia vist, e trencà los espills mirant dins si havia alguna cosa maliciosa que fos feta per art de

nigromancia, e no trobà res del que pensava. E volgué pujar alt en la finestra per veure si veuria més e a quina fi vendrien aquells afers, e veent que no tenia escala, car ja la Viuda tement-se'n les havia apartades, Tirant, no tenint altre remei, pres lo banc davant lo lluit e dreçàl en alt, e pres una corda que tallàde la cortina, e passà-la per la biga, e ell pujà alt, e véu com lo negre hortolàse'n portava per la mà a la Princesa en una cambra que dins l'hort havia, a on tenia la sua artelleria per a conrear l'hort e per a son dormir. E Plaerdemavida posà la dins la dita cambra; cercaren-li una caixa on tenia la sua roba de vestir, e tot quant tenia li regonegueren. Aprés un poc espai ella ixqué, e la Viuda ab d'una doncella passejava prop de la cambra. Com la veren eixir, la Viuda s'acostà a la donzella, donà-li un drap de cap, e dix-li, per fer-lo joc que fos complint de rialles:

- Posa-lo-hi davall les faldes de la Princesa.

La donzella, així com la Viuda l'havia assinestrada, com fon davant sa altesa agenollàs en terra posà-li lo drap davall les faldes: e la ignorància de la Princesa donà-loc a la malícia de la Viuda.

Havent vist Tirant un cas tan nefandíssim fon posat en un cruel pensament (...)

* * *

Tirant, convalescent de la cama, no s'ha mogut de Constantinoble i ha esposat en secret la Princesa Carmesina; no obstant això, no ha pogut satisfer el seu desig. És ara quan la Viuda Reposada intenta trencar definitivament la relació dels dos joves amb un engany cruel i enginyós. Som, doncs, a la fi de la tercera part. El fragment és d'un episodi cabdal ja que el seu desenllaç precipita la novel·la vers un camí totalment inesperat. Gràcies a la meticulosa preparació de l'escena, la Viuda aconsegueix, amb la complicitat innocent de tots els actors, que Tirant estigui segur d'haver vist com la Princesa mantenia relacions sexuals amb un esclau. L'escena, que possiblement influí en una de semblant d'Ariosto a *Orland el furiós*, és una magnífica peça d'enginyeria narrativa. L'element sobre el qual Joanot Martorell construeix l'escena, i on radica la seva indubtable eficàcia, és l'equívoc, del qual participen tots els personatges gràcies a l'habilitat de la Viuda, en contrast amb la posició privilegiada del lector, que coneix perfectament el parany sense que pugui fer res per evitar el mal que ineluctablement se'n deriva.

La Viuda Reposada ha tingut cura de tots els detalls i ha preparat tant l'escena al jardí com l'habitació on ha d'estar el cavaller: ha allunyat l'hortolà ha fet pintar una careta d'ell, ha convençut Plaerdemavida perquè el suplanti i jugui amb la Princesa amb prou gestos perquè el malentès sigui possible i Tirant tregui conclusions equivocades; i també ha tingut cura de preparar el lloc des d'on Tirant ha de contemplar l'escena de tal manera que no ho pugui fer directament, sinó a través d'un joc de miralls i, doncs, de forma forçosament imprecisa en el detall. Prou perquè la realitat sembli la que el seu dolor i la seva gelosia volen creure, sàviament inquietat per la Viuda. I tot s'esdevé, efectivament, com ella ha previst. Quan Tirant, presa de les seves pors, esmicola els miralls i decideix veure-ho directament, ja està prou trasbalsat perquè allò que veuen els seus ulls pugui desfer les imatges mentals que el torturen i sigui prou fi en l'observació. És massa tard. Tirant veu allò que vol veure.

D'altra banda, tota l'escena respon amb naturalitat a la manera de ser dels personatges: la mesquinesa de la Viuda, la innocència de la Princesa, l'entremaliadura eròtica de Plaerdemavida i la humanitat de Tirant, a qui hem vist valerós al camp de batalla, educat a la cort, ridícul en fugir precipitadament per un balcó, i ara trobem víctima de la gelosia i de la seva inseguretats en l'amor. El cavaller exemplar, el cortesà discret és també l'home torturat per la seva pròpia mesquinesa. Perquè, en realitat, si la Viuda hi posa l'*atrezzo*, és Tirant qui hi posa les conclusions.

La narració és eficaç i directa, sense detalls inútils que distreguin l'atenció del lector i s'estructura en tres parts. En la primera, molt breu, se situa l'escena: les donzelles i la Princesa surten al Jardí i Tirant s'amaga a l'habitació llogada per la Viuda; la segona prepara el lector perquè pugui comprendre l'engany amb la informació imprescindible del que ha fet la Viuda per fer-lo; i la tercera pivota sobre l'acció, la del jardí, protagonitzada per Plaerdemavida disfressada i la Princesa, i la de Tirant que les mira.

L'episodi, per últim, permet també que Martorell embolcalli la seva història en el marc de la tradició literària. Ja sabem que a Anglaterra hi aboca el *Llibre de l'Ordre de Cavalleria* disfressat d'*Arbre de batalles*; que ha parodiat l'episodi de la lluita del cavaller amb la fera, amb el combat de Tirant i l'alà o que ha fet que Tirant sigui descendent

del rei Artús, per exemple. Ara el nostre cavaller viu un episodi que no és difícil trobar en altres novel·les de cavalleria: Immediatament després de l'escena que comentem, Tirant mata l'hortolà i fuig de Constantinoble; s'embarca i una tempesta el fa naufragar en terra de moros. És el càstig simbòlic per la seva falta, per la seva desconfiança, i ha d'expiar-la amb l'allunyament, el captiveri i els fets d'armes; patint l'infortuni i recobrant les virtuts cavalleresques. Com Curial, també captiu en terra de moros després de ser ingràt amb Güelfa, a *Curial e Güelfa*, o el comte Partinobles, també pres al nord d'Àfrica després d'haver traït la confiança de la Princesa Melior, a la *Història de l'esforçat cavaller Partinobles*, per posar dos exemples.

El text, així, resulta ben significatiu de la meticulositat i la naturalitat amb què Martorell narra la història del cavaller; de la versemblança del llibre i de la complexitat dels personatges, especialment de Tirant; i de la tradició literària que assumeix alhora que la supera.

Activitats

1. La narració dels fets de Tirant es desenvolupa en espais ben coneguts de la geografia real. Ressegueix el seu itinerari en un mapa. Comenta les principals diferències que pots observar entre l'actual divisió política i la de la novel·la.
2. Malgrat que la novel·la és ben diferent de les de cavalleria de la *matèria de Bretanya*, l'autor fa que Tirant sigui del llinatge de Roca Salada, descendent del pare del mític rei Artús. Quin sentit creus que pot tenir?
3. Tothom coincideix a dir que l'humor és un dels elements fonamentals de la novel·la. Tria algun episodi que et sembli que conté aquest element i comenta'l.
4. La característica essencial de la novel·la cavalleresca, en relació a la novel·la de cavalleria és la versemblança: en els espais, en el temps, en els personatges, i molt especialment el tractament del protagonista.

Justifica, en el personatge de Tirant, aquest tractament a través d'alguns episodis (per exemple, la seva grandesa i la seva misèria, tant capaç de la delicadesa de la declaració a Carmesina amb un mirall, com de la injusta brutalitat amb què mata Lausetà, el negre hortolà amb qui creu que la Princesa l'enganya.)

5. A la novel·la, Tirant lo Blanc impedeix que els turcs conquistin Constantinoble. Ja saps que aquesta és la gran ficció de la narració, ja que Constantinoble havia estat realment presa alguns anys abans. Per què creus que Joanot Martorell ho féu? Després rellegeix la guia de lectura i exposa la hipòtesi que s'hi formula.

6. Cap lector atent pot passar per alt el tractament que la novel·la dóna als personatges més nobles, ben lluny dels convencionalismes: el fill del Rei de França és beneït; el Rei de Sicília, un bord; l'Emperadriu de Constantinoble, adúltera, i l'Emperador, un home de poc coratge. Què te'n sembla?

7. Comenta l'escena en què Plaerdemavida fica Tirant al llit de la Princesa, sense el seu consentiment (cap. CCXXXI).

8. Al cap. CXVIII Tirant i Carmesina són en una estança que està decorada amb motius provinents de conegudes històries literàries d'amor que van gaudir d'un gran èxit durant tota l'Edat Mitjana. Centra't en les de Floris i Blancaflor, i de Ginebra i Lancelot. Reuneix informació sobre elles (època, autoria, argument, etc) i digues què aporta la seva inclusió en l'escena del *Tirant*.

9. Hi ha alguns motius literaris recurrents en les novel·les de cavallers, com per exemple, la captivitat de l'heroi en terra de moros. En la *Història de l'esforçat cavaller Partinobles*, novel·la francesa del segle XIII, el comte Partinobles arriba a la captivitat en terra de Moros en una barca a la deriva, després d'haver ofès la princesa Melior. En el *Curial e Güelfa*, novel·la catalana del segle XV, Curial naufraga davant les costes de Tunis i esdevé esclau, després que Güelfa se senti traïda i el desempari. I Tirant també naufraga en terra de moros després d'haver ofès injustament

Carmesina. Quina significació et sembla que pot tenir aquest motiu literari en la novel·la de cavallers?

10. En el cap. CCLXXXIII la Viuda Reposada enganya Tirant amb un gran enginy perquè cregui que Carmesina es lliura a un esclau. L'escena va inspirar, possiblement, una escena semblant de l'obra de Ludovico Ariosto *Orland el furiós* (cant V, estrofes 7-57, pàgs. 79-88 del vol. I, MOLU, nº 21, d'Edicions 62, Barcelona 1983) en què Ariodant, amb la complicitat innocent de Dalinda, intenta frustrar la relació amorosa de Polinessi i Ginebra. Llegeix els dos textos i compara'ls.